

**With the Blessing of His Eminence Laurus,
First Hierarch of the Russian Orthodox Church Abroad,
Metropolitan of Eastern America and New York**

International Historical Journal

RUSIN

2018. Volume 53. Issue 3

Association "Rus" (Chisinau, Moldova)

National Research
Tomsk State University (Tomsk, Russia)

УДК 94(477)"1921"

UDC

DOI: 10.17223/18572685/53/15

УЕНЕРІВСЬКА КОНСПІРАЦІЯ В БЕССАРАБІЇ: СТВОРЕННЯ ПІДПІЛЬНИХ СТРУКТУР ТА ЇХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (1921 р.)

І.В. Срібняк¹, М.Г. Палієнко²

¹ Київський університет ім. Б. Грінченка
Україна, 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2
E-mail: i.sribniak@kubg.edu.ua

² Київський національний університет ім. Т. Шевченка
Україна, 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60
E-mail: mpaliienko@gmail.com

Авторське резюме

У статті здійснено аналіз процесу створення на теренах Бессарабії підпільних антибільшовицьких структур уенерівської політичної приналежності та деякі епізоди їх організаційно-бойової діяльності на півдні України впродовж 1921 р. Вже наприкінці зими 1921 р. у цьому регіоні була розгорнута І (Південна) повстанська група армії УНР на чолі з генералом А. Гулим-Гуленко, та започатковане таємне відрядження до України старшин-організаторів повстанських загонів. У вересні 1921 р. у Бессарабії було розпочато формування т. зв. Бессарабської групи повстанської армії УНР, що мала перетнути більшовицько-румунський кордон та ініціювати повстання на південному заході України. В ніч з 18 на 19 листопада нею була здійснена спроба захопити місто Тирасполь, яка закінчилась невдачею. Поразка цього виступу призвела до згорання партизансько-повстанського руху на півдні України та демонтажу всього уенерівського підпілля в Бессарабії.

Ключові слова: повстанці, партизанський рух, штаб, старшини, Гулий-Гуленко, Бессарабська група.

УНР-ОВСКАЯ КОНСПИРАЦИЯ В БЕССАРАБИИ: СОЗДАНИЕ ПОДПОЛЬНЫХ СТРУКТУР И ИХ ОРГАНИЗАЦИОННО-БОЕВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НА ЮГЕ УКРАИНЫ (1921 г.)

И.В. Срибняк¹, М.Г. Палиенко²

¹ Киевский университет им. Б. Гринченко
Украина, 04053, г. Киев, ул. Бульварно-Кудрявская, 18/2
E-mail: i.sribniak@kubg.edu.ua

² Киевский национальный университет им. Т. Шевченко
Украина, 01601, г. Киев, ул. Владимирская, 60
E-mail: mpaliienko@gmail.com

Авторское резюме

Проанализированы процесс создания в Бессарабии подпольных антибольшевистских структур УНР-овской политической принадлежности и некоторые эпизоды их организационно-боевой деятельности на юге Украины в течение 1921 г. Уже в конце зимы 1921 г. в этом регионе была развернута I (Южная) повстанческая группа армии УНР во главе с генералом А. Гулым-Гуленко и начата тайная переправка на Украину офицеров – организаторов повстанческих отрядов. В сентябре 1921 г. в Бессарабии началось формирование т.н. Бессарабской группы повстанческой армии УНР, которая должна была пересечь советско-румынскую границу и инициировать восстание на юго-западе Украины. В ночь с 18 на 19 ноября группой была предпринята попытка захватить город Тирасполь, которая закончилась неудачей. Провал этой вылазки привел к сворачиванию повстанческого движения на юге Украины и демонтажа всего УНР-овского подполья в Бессарабии.

Ключевые слова: повстанцы, партизанское движение, штаб, офицеры, Гулый-Гуленко, Бессарабская группа.

THE UPA UNDERGROUND IN BESSARABIA: ITS STRUCTURES AND ORGANIZATIONAL AND MILITARY ACTIVITY IN SOUTHERN UKRAINE (1921)

I.V. Sribnyak¹, M.G. Paliienko²

¹ Borys Grinchenko Kyiv University
18/2 Bylvarno-Kydryavska Street, 04053, Ukraine
E-mail: i.sribniak@kubg.edu.ua

² Taras Shevchenko National University of Kyiv
60 Volodymyrska Street, Kyiv, 01601, Ukraine
E-mail: mpaliienko@gmail.com

Abstract

This article attempts to shed light on the creation and activity of the political, anti-Bolshevik underground structures of the Ukrainian People's Army (UPA) in Bessarabia and Southern Ukraine. The First (Southern) UPA insurgent army group led by General Andrii Hulyi-Hulenko was deployed on the territories of Mykolaiv, Odessa, and Kherson governorates, as well as partly in Podillia and Katerynoslav governorates. The group was divided into five insurgent districts where separate command units and intelligence services were established. The task of district commanders was to prepare a general military insurgency. The officers from Poland and Romania were sent to fill in command units personnel, and new checkpoints were founded to facilitate their movement across the border. The command unit in Chişinău coordinated the activity of all formations. In September 1921, the main command unit received a task to launch the creation of Southern (Bessarabian) strike force that, according to the plan of the UPA political authorities, would have to cross the border and trigger an insurgency in Southern Ukraine meant to distract the Bolsheviks from the main direction of the insurgency. In October 1921, a command was received to start active offensive actions in Southern Ukraine, but its implementation was delayed several times because of the lack of arms. It was not until the night of November 19 when the strike force crossed the Dniester and made an attempt to seize Tiraspol. However, as the squad's actions were poorly coordinated and the strike force was outnumbered by the Bolshevik troops, this attempt was not a success. After the hours-long battle, the insurgents were forced to retreat to the Dniester and begin an assault across the river under double fire from Soviet and Romanian border guards. The failure caused general weakening of the insurgent

movement in Southern Ukraine and the general collapse of the UPA underground resistance movement in Bessarabia.

Keywords: insurgents, guerilla movement, headquarters, petty officers, Hulyi-Hulenko, Bessarabian group.

Досліджувана проблема почала розроблятися українськими істориками вже з початку 1960-х рр., коли світ побачила коротка розвідка про один з центральних епізодів збройної протидії більшовицькій владі в Україні з боку еміграційних структур УНР (Вдовиченко 1961: 9–12). З перервою у тридцять років робота з вивчення цієї теми була поновлена виходом ще кількох публікацій, для написання яких були використані документи з київських архівів, і зокрема – Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. Завдяки цьому було зібрано першу – джерельне підкріплену – але, все ще фрагментарну інформацію про діяльність уенерівського підпілля на півдні України, а також його зв'язок з еміграційними військовими осередками УНР, керівні структури яких перебували в Бессарабії (Срібняк 1994а: 23–25; Срібняк 1994b: 15–17; Срібняк 1997: 88–91).

За останню чверть століття історіографія даної проблеми поповнилась кількома статтями та розділами у монографічних дослідженнях, автори яких зосередили свою увагу на різних аспектах діяльності як згадуваних підпільних структур УНР, так і особливостей розгортання партизансько-повстанського руху на півдні України. Так, зокрема, М. Павленко навів деякі факти з діяльності штабу І Південної повстанської групи (з місцем осідку в Кишиневі) та організаційних зусиль генерал-хорунжого А. Гулого-Гуленка, що мали своєю метою активізації партизансько-повстанського руху на півдні України, подавши це в контексті «радянсько-румунського діалогу навколо проблеми інтернованих» (Павленко 1999: 288–291). Деякі аспекти створення та агентурно-організаційної роботи штабу згадуваної групи – але вже у контексті діяльності Партизансько-повстанського штабу армії УНР – були висвітлені в ще одній публікації автора цієї статті (Срібняк 2001: 107–120). Значний обсяг інформації про участь А. Гулого-Гуленка в організації уенерівської партизанки на півдні України було наведено й в он-лайнній книзі Р. Ковалю (Коваль 2006).

Але найактивніше дана проблематика стала розроблятися вже за кілька років, коли низка молодих дослідників обрала цю та суміжну з нею проблематику об'єктом своїх дисертаційних досліджень. Завдяки цьому вийшла друком ціла низка публікацій, автори яких увели до наукового обігу значну кількість архівних джерел, достатньо повно відтворивши як специфіку розгортання партизансько-повстанського руху на півдні України, так і внесок структур уенерівської

конспірації в Бессарабії в його інспірування. Одним з промоторів наукової розробки цієї теми та її популяризації був Я. Файзулін, зусиллями якого уявлення істориків про участь Бессарабської повстанської групи у Другому зимовому поході армії УНР набули чіткіших обрисів (Файзулін, Скальський 2008: 23–27; Файзулін 2011: 367–388).

Ґрунтовно цю проблему досліджував й В. Василенко, який як найповніше використав матеріали Галузевого державного архіву Служби безпеки України, що дозволило йому реконструювати процес підготовки антибільшовицького збройного постановня в Україні у 1921 р., а також участь у цьому керівництва та співробітників штабу Південної (Бессарабської) групи військ УНР (Василенко 2008: 138–196; Василенко 2011: 94–125). Ще один дослідник С. Боган зосередився на дослідженні партизансько-повстанського руху на південному заході України, опублікувавши за результатами своєї пошукової роботи окрему монографію (Боган 2013).

Але потреба збагачення джерельно-документального підґрунтя даної дослідницької проблеми вимагає продовження пошукової роботи в архівах різних країн. Слід відзначити, що відрадним явищем у цьому став вихід цінної збірки документів (з київських архівосховищ), ознайомлення з матеріалами якої суттєво розширює наші знання про діяльність уенерівської конспірації на півдні України. Великий обсяг фактичної інформації про поточну роботу майже всіх співробітників штабу I групи містить низка документів (і зокрема № 13 «Доповідь сотника Василюка про хід організації повстання проти більшовиків на півдні України у червні-грудні 1921 р.»), які були опубліковані дослідником В. Власенком (Власенко 2008).

Надзвичайно важливе джерельне значення мають й документи, які зберігаються в Національній установі ім. Оссолінських у Вроцлаві (Польща). Вони містять значний обсяг інформації, яка додатково прояснює різні аспекти діяльності Партизансько-повстанського штабу (ППШ) в Бессарабії та на півдні України (ZNiO 1).

Військова поразка армії Української Народної Республіки у листопаді 1920 р. та її відступ до меж Польщі та Румунії ще не означали завершення її збройного протистояння з більшовицькою Росією. Державний Центр (ДЦ) УНР в екзилі, який у цей час перебував у Тарнові, Польща, плекав надії активізувати партизансько-повстанський рух в Україні та ініціювати в ній загальне збройне повстання. На думку провідних українських політичних діячів в еміграції, поява в такій ситуації на українських землях армії УНР та її успішні бойові

дії могли дестабілізувати становище більшовицької влади і за сприятливих умов навіть призвести до її повалення. З огляду на це своїм першочерговим завданням ДЦ УНР вбачав надання організаційно-матеріальної допомоги партизанським загонам та міському підпіллю в різних регіонах України (але тільки тим, які провадили свою діяльність під гаслами відновлення Української Народної Республіки та визнавали зверхність її уряду), а також реалізацію комплексу заходів для підготовки загального повстання в Україні.

Тому вже 21 січня 1921 р. голова директорії і головний отаман військ УНР С. Петлюра на засіданні Ради народних міністрів порушив питання «про необхідність всебічної роботи уряду в справі організації повстання в Україні проти більшовицької влади». На цьому ж засіданні С. Петлюра запропонував заснувати спеціальний фонд, кошти з якого мали використовуватись для забезпечення постійного зв'язку ДЦ УНР з повстанськими організаціями в Україні та подальшої загальної координації дій останніх. Наступним кроком мало стати вироблення певного плану боротьби, обов'язкового для виконання усіма підпілними структурами, які визнавали владу УНР. Нарешті, для здійснення загального керівництва партизанським рухом в Україні (а пізніше – й самим повстанням) мав бути створений й спеціальний таємний керівний осередок (ЦДАВО 1: 21; ЦДАВО 2: 75).

Всі ці завдання покладались на створений у кінці січня 1921 р. Партизансько-повстанський штаб (ППШ) при Головній команді військ УНР на чолі з командуючим 4-ю Київською стрілецькою дивізією армії УНР генерал-хорунжим Ю. Тютюнником. Останній мав багатий досвід використання різних форм і методів партизанської боротьби, бо колись очолював штаб партизанських формувань отамана Григор'їва. Штаб підлягав безпосередньо С. Петлюрі (як головнокомандуючому всіма українськими регулярними і повстанськими військами УНР) та мав вирішувати всі питання, що були пов'язані зі збройною протидією більшовицькій владі в Україні та впровадженням у життя сталої системи організації майбутнього загального збройного повстання.

Спочатку ППШ перебував у Тарнові, але в квітні 1921 р. – у зв'язку зі збільшенням обсягу своєї діяльності – був перенесений до Львова. Весь час штаб провадив свою роботу в тісній кооперації з польською військовою розвідкою («Двуйкою»), яка отримувала завдяки цьому потрібну їй агентурну інформацію про політичний та військовий стан УСРР. У порозумінні з цією польською спецслужбою на польсько-радянському кордоні була створена мережа контрольно-перепускних пунктів, які використовувались кур'єрами та емісарами ППШ для виконання різних розвідувально-агентурних завдань на теренах Радянської України (Срібняк 2001: 107–111).

Крім території Західної України ДЦ УНР в екзилі розраховував використати й територію окупованої румунами Бессарабії, в межах якої перебувала точно невстановлена кількість вояків деяких частин армії УНР та бійців зі складу мігруючих партизанських формувань, що мали на прикордонних бессарабських землях свої опорні бази (здійснити точний обрахунок їх кількості не видається можливим через брак документальних джерел, але очевидно, що їх число коливалось від кількох сотень до однієї тисячі осіб. – *І.С., М.П.*). Ця обставина також розглядалась ДЦ УНР як один із сприятливих факторів, що дозволив би вирішити проблему з комплектуванням майбутніх підпільних структур на півдні України.

Дуже важливе значення мало й те, що ще з 1919 р. українська дипломатія підтримувала з румунським урядом як офіційні, так і неофіційні контакти, які були зумовлені бажанням УНР використати офіційний Бухарест у якості свого військово-політичного союзника. Такі сподівання підкріплювались тим, що останній також розраховував використати інтернованих на своїй території вояків армії УНР та повстанців для дестабілізації більшовицького заплілля у разі загострення радянсько-румунських стосунків.

З огляду на це румунський уряд вважав за доцільне не перешкоджати у створенні та подальшому функціонуванні на окупованих Румунією бессарабських землях таємних українських військових структур, покликаних об'єднати партизансько-повстанський рух на півдні України під прапором УНР. Водночас румунська влада не афішувала свою моральну підтримку уенерівців, не бажаючи зв'язувати себе жодними формальними зобов'язаннями перед екзильним урядом УНР. Така настанова офіційного Бухаресту була обумовлена й тим, що останній хотів зберегти «обличчя» у міждержавному діалозі з більшовицькою Росією та не загострювати стосунки з її урядом, достатньо добре усвідомлюючи всю небезпеку цього.

Але зрештою бажання розіграти уенерівську «карту» перемогло, і вже у лютому 1921 р. заходами ППШ на південному заході України було розгорнуто «Південний повстанський фронт», реорганізований невдовзі у І (Південну) повстанську групу армії УНР. Територіально згадувана група охоплювала терен Миколаївської, Одеської і Херсонської губерній, а також південь Поділля та західну частину Катеринославщини та поділялась на п'ять повстанських районів. Географічно терени групи були обмежені на заході радянсько-румунським кордоном (ріка Дністер), на півдні – Чорним морем, на сході – Дніпром, на півночі лінією Ямпіль-Вапнярка-Черкаси (ЦДАВО 3: 11–19).

Командувачем групи було призначено полковника А. Гулого-Гуленка, штаб якого розміщувався у Кишиневі. З метою ознайомлення з

ситуацією у дорученій йому повстанській групі та надання отаманам повстанських загонів керівних вказівок від ППШ – А. Гулий-Гуленко взимку-навесні 1921 р. кількаразове переходив радянсько-румунський кордон та здійснював тривалі й небезпечні подорожі півднем України. Під час одного з таких відряджень його було поранено (ZNiO 2), і деякий час командував групи перебував на лікуванні. Його діяльність була вже на початку весни 1921 р. гідно відзначена головним отаманом військ УНР С. Петлюрою. У своїй власноручній резолюції військовому міністру УНР на одному з рапортів А. Гулого-Гуленка С. Петлюра – «за поход в запілля ворога серед дуже тяжких обставин, за персональну бойову хоробрість і організаційно-державні заслуги в справі організації повстання» нагородив полковника А. Гулого-Гуленка «рангою генерал-хорунжого армії УНР з старшинством з часу переходу р. Збруч» (ZNiO 3).

Поїздки А. Гулого-Гуленка на південь України та надана ним організаційна допомога кільком місцевим партизанським ватажкам об'єктивно причинились до активізації повстанського руху в цьому регіоні. Але важливішим завданням було відрядження сюди старшин-організаторів, які би залишались у партизанських загонах на постійні основі (у якості інструкторів). Вкрай необхідним було й призначення старшин (з відповідним досвідом та організаційно-діловими якостями) на посади начальників повстанських районів, їх штабів, служб розвідки та зв'язку. Тому ще взимку 1921 р. А. Гулий-Гуленко активізував пошук кандидатів з числа старшинства, здатних виконувати такі відповідальні завдання. З огляду на те, що у цей час на теренах Румунії перебувала значна кількість інтернованих старшин армії УНР (Срібняк 2017: 122–136), місця їх утримання з метою пошуку добровольців регулярно відвідували представники А. Гулого-Гуленка (ZNiO 2).

Начальник групи також розраховував знайти бажаних відправитись на партизанку до радянської України і серед тих колишніх вояків армії УНР, які перебували на роботах у селах Бессарабії в безпосередній близькості до радянсько-румунського кордону (частина з них час від часу брала участь у нападах на червоноармійські загони та радянські інституції на прикордонні, а після цього знову поверталась до Бессарабії). Але вже невдовзі генерал А. Гулий-Гуленко переконався, що віднайти серед них достатню кількість старшин-організаторів з відповідним досвідом та кваліфікаціями не видається можливим. З огляду на відсутність в Румунії достатньої кількості бажаних вирушити до Радянської України, останній клопотався перед начальником ППШ генералом Ю. Тютюнником про відрядження для цієї мети старшин з Польщі до Бессарабії. Вже у березні 1921 р. до А. Гулого-Гуленка були відправлені перші посланці ППШ, що дозво-

лило зробити перші їх призначення на різні посади в повстанських районах (ZNiO 4).

У цей час до України для заміщення посад цивільних комісарів окремих регіонів відряджались й особи з числа військових урядовців армії УНР. До цієї категорії, зокрема, належав В. Скляр (у 1920 р. він посідав посаду прифронтового комісара при 4-й Київській стрілецькій дивізії військ УНР), який мав виїхати у середині березня 1921 р. на південь України як представник Партизансько-повстанського штабу (ZNiO 5). Але відбув він до Бессарабії лише через місяць, про що свідчить його лист дружині та доньці від 18 квітня 1921 р. (ZNiO 6).

Причиною такого довгого його очікування (так само як й інших груп українських старшин) могло бути довге залагодження всіх формальностей для перетинання польсько-румунського кордону. Річ у тім, що навіть маючи відповідні дозволи на перетин кордону від польської військової влади, посланці ППШ зустрічались з різними штучними проблемами ще на польському боці кордону. Справа в тім, що його легальний перетин потребував як візи МЗС Польщі, так і румунської влади, а в разі відсутності будь-якої з них польсько-румунський кордон довелось переходити нелегально, що тягнуло за собою й додаткові матеріальні витрати. Але попри це, відрядження українських старшин з Польщі до Румунії продовжувалось і надалі.

Завдяки цій кадровій допомозі стала можливою активізація партизансько-повстанського руху на півдні України, зокрема – в межах (Балтського і Ольгопольського повітів Подільської губернії та далі на схід до Вапнярки). У цьому регіоні, зокрема, діяли загони отамана С. Заболотного, який був призначений начальником 5-го повстанського району. Відрядження до цього району кадрових старшин армії УНР дозволила С. Заболотному створити міцне постійне ядро свого загону (до 800 повстанців при 16 кулеметах). Сили повстанців у цьому районі поділялись на окремі загони під проводом призначених С. Заболотним отаманів, у оперативній підлеглості йому перебувала Придністрянська партизанська бригада на чолі з отаманом І. Кіршулом (Срібняк 1997: 90–91).

Добре налагоджена служба розвідки та розгалужена агентурна мережа (у т. ч. й деяких більшовицьких частинах) уможлилювали Заболотному розробку та проведення широкомасштабних партизанських операцій проти більшовицьких військ. Найпоказовішою в цьому відношенні була партизанська акція 2 квітня 1921 р., коли відділ отамана Кошового (близько 200 повстанців) стрімким ударом зумів захопити повітове місто Ольгополь, де містився штаб 12-ї більшовицької стрілецької дивізії. В бою загинув начдив А.Рева, що внесло на короткий час повну дезорганізацію в дії підрозділів 12-ї

дивізії та дозволило партизанам майже без втрат залишити місто (ЦДАГО 1: 47).

Зрештою, у 1921 р. практична вся територія Південно-Західної України була просякнута уенерівським підпіллям – таємні інформатори та агенти повстанських отаманів або ППШ діяли практично у кожному селі. У містах діяли повстанські комітети (повстанкоми), які накопичували зброю, залучали до своїх лав всіх незадоволених радянською владою, проводили збір агентурно-розвідної інформації про дислоковані в містах підрозділи Робоче-селянської Червоної армії та структури більшовицької ЧК. До числа найбільших повстанкомів, які визнавали зверхність еміграційного уряду УНР, належали зокрема одеська губернська повстанська організація, обласний повстанський комітет Катеринославщини, Херсонщини і Таврії, Холодноярський повстанком Право- і Лівобережної України. Кожна з цих організацій об'єднувала значну кількість активних противників більшовицького режиму (від кількох сотень в Одесі до 2-3 тис. в районі Холодного Яру на Черкащині) (Срібняк 2001: 112–114).

Але найефективнішим чинником для дестабілізації радянської влади в Україні ППШ вбачав бойову діяльність партизанських загонів, які могли би опанувати обширною територією та тривалий час її утримувати, уможливаючи в такий спосіб дієву допомогу регулярним формуванням армії УНР. Поява останніх на українських землях дозволила би перейти від стихійних до організованих форм боротьби з радянською владою та досягти вирішальної переваги. Тому присутність у партизанських загонах досвідчених старшин розглядалась ППШ як один з найголовніших чинників, який забезпечив би початковий успіх у протистоянні з частинами регулярної більшовицької армії. Відтак А. Гулій-Гуленко докладав всіх зусиль аби збільшити кількість старшин, які відряджались з різними дорученнями до України. Для полегшення процесу переходу кордону заходами начальника групи на р. Дністер було облаштовано кілька контрольно-перепускних пунктів, у т. ч. у селах Криуляни (начальник – сотник Є. Гулій), Вадулці-Води (поручник Стратієнко), Кіцкани (поручник Топор), Атаки (поручник Потапчук), Нападове (сотник Грішний), Резіна (сотник І. Нога-Новицький) (Василенко 2011: 103).

Згадувані пункти містились у віддалених орендованих хатах цих сіл, до їх штату крім начальників могли входити й провідники (з числа місцевих мешканців), послуги яких оплачувались штабом І групи. Через відсутність відповідних документів досить непросто охарактеризувати ефективність діяльності контрольно-перепускних пунктів, але виходячи з того, що навесні-влітку 1921 р. до Румунії з Польщі було переправлено 60–80 старшин армії УНР, можна припустити, що

кожен пункт забезпечив переправлення через кордон 10–15 кур'єрів ППШ. Координацію роботи всіх пунктів та комунікацію з румунською військовою розвідкою забезпечувало створене штабом I групи «інформбюро» на чолі з підполковником Чорненком.

З метою централізації діяльності всіх структур уенерівського підпілля в Бессарабії та на південному заході України 30 червня 1921 р. у Кишиневі було створено штаб I повстанської групи на чолі з Генштабу підполковником О. Стефанівим (ZNiO 7). У вересні 1921 р. перед штабом було поставлено завдання сформувати т. зв. «Бессарабську групу» армії УНР, завданням якої мав стати проникнення на територію УСРР з метою дестабілізації військово-політичної ситуації на південному заході України. Дії цієї групи мали відволікти увагу більшовиків від просування Подільської та Волинської груп під командуванням Ю. Тютюнника – в напрямку на Київ.

Але виконання цього завдання зіштовхнулось з низкою труднощів, найголовнішою з яких була та, що переважна більшість інтернованих у Румунії вояків армії УНР не виявляла готовності долучитись до збройної боротьби з більшовицькою владою (Срібняк 2017: 122–136). Це пояснювалось, зокрема, моральною втомою та невірою частини вояцтва в успіх народного повстання в Україні, а також тими матеріальними труднощами, з якими перманентно стикався штаб 1-го району, відраджаючи організаторів партизансько-повстанського руху в Україну.

6 жовтня 1921 р. штаб I групи отримав наказ начальника ППШ розпочати здійснення запланованої операції. Генерал Ю.Тютюнник також конкретизував завдання для Бессарабської групи, які включали захоплення м. Тирасполя та розгортання широких партизанських акцій в Одеській губернії (ЦДАВО 4: 48). Безпосереднє керування справою підготовки рейду Бессарабської групи здійснював начальник цивільного керування штабу I групи підполковник В. Поплавський, який мав забезпечити переправлення через Дністер загону командувача 1-го району полковника Й. Пшонника у кількості 187 осіб (Василенко 2011: 118).

Деякі дані дають підстави вважати, що значна частина співробітників штабу групи принаймні недбало ставилась до виконання своїх обов'язків, чим у значній мірі причинились до зриву термінів виступу проти більшовиків та загальної невдачі рейду Бессарабської групи. На користь цього свідчить хоча б вже згадувана «Доповідь сотника Василюка...», в якій наведено значна кількість інформації про нецільове використання старшими чинами штабу асигнованих їм для потреб повстання коштів, а також і про фінансові махінації деякого з них (Власенко 2008: 147–153).

Підготовці проведення рейду Бессарабської групи найбільше

заважала майже повна відсутність зброї, на підтвердження чого свідчить інформація, почерпнута з рапорту А. Гулого-Гуленка до головного отамана С. Петлюри (від 6 жовтня 1921 р.), в якому йшлося про неотримання 1 млн румунських лей, що мали бути асигновані для організації на території Румунії повстанського відділу та придбання для нього достатньої кількості зброї. Як зазначав А. Гулий-Гуленко у своєму рапорті – «кожна рушниця або кулемет буде не лише мати значіння з технічного боку, а і з боку морального», і звертався з проханням негайно перерахувати цю суму представникові штабу Південної групи, члену військової секції дипломатичної місії УНР в Румунії підполковникові В. Поплавському, який й мав здійснити оплату вже замовлених А. Гулим-Гуленком партій стрілецької зброї (ЗНіО 8). Але гроші так і не були отримані, і лише приватним шляхом було таємно закуплено 30 рушниць, половину з яких було використано для озброєння частини штабу генерала А. Гулого-Гуленка, з яким він у кінці жовтня переправився в Україну (ЦДАВО 5: 20).

В ніч з 18 на 19 листопада 1921 р., завдяки зусиллям начальника штабу 1-го району підполковника Г. Савченка, Бессарабський загін успішно форсував Дністер (ЦДАВО 6: 263). Захопивши поблизу Тирасполя два прикордонних села (Красногорку і Паркани), повстанці здобули трофеї – значну кількість стрілецької зброї, що дало можливість озброїти весь особовий склад загону. Тоді ж до повстанців приєдналися місцеві селяни (близько 100 осіб), які мали на озброєнні рушниці й вили (ЦДАВО 6: 277).

Після цього об'єднаний загін почав наступ з трьох напрямків на м. Тирасполь. Захопивши передмістя, кілька кварталів та фортецю, повстанці не змогли здобути залізничний вокзал, де закріпився один з більшовицьких батальйонів. Після п'ятигодинного бою та прибуття до Тирасполя підкріплення (невстановленої кількості червоноармійців) повстанцям стало зрозуміло, що здобути місто не вдасться. Вони відступили до села Паркани, де ще деякий час тримали оборону, але надвечір розпочали зворотню переправу через Дністер. За весь цей час загинуло та було поранено лише кілька осіб зі складу загону, ще двоє повстанців зазнали поранень під час самої переправи під вогнем румунських прикордонників (Василенко 2011: 119).

Отже, Державний Центр УНР в екзилі, прагнучи використати всі можливі ресурси для дестабілізації більшовицької влади в Україні, вжив заходів для створення в Бессарабії власних військових структур, покликаних сприяти піднесенню партизансько-повстанського руху в Одеській губернії, а також прилеглих до неї територіях. За умови сприятливого розвитку подій та вибуху загального повстан-

ня, на думку політичного проводу УНР, могла виникнути загроза захоплення м. Одеси, що змусило би більшовиків до концентрації у цьому регіоні значних військових сил аби перешкодити такому розвитку подій. У свою чергу таке перегрупування полегшило би бойову діяльність на Подільській та Волинській груп на напрямку головного удару.

Хоча реалізація цього плану була пов'язана з величезними труднощами, командувач групи полковник А. Гулий-Гуленко докладав всіх зусиль для створення ефективної підпільної інфраструктури, а також встановлення сталого контакту з таємними повстанськими організаціями та партизанськими загонами на півдні України. Підпорядкована йому I повстанська група була поділена на п'ять районів, до яких відряджались старшини з організаційними завданнями з різними організаційно-агентурними та агітаційними завданнями. Для створення ним сприятливих умов для перетинання румунсько-радянського кордону у безпосередній до нього наближеності були облаштовані спеціальні пункти з прийому та переправлення на радянський бік кур'єрів та емісарів ППШ. В кінці червня 1921 р. весь тягар підготовки до загального збройного повстання перебрав на себе штаб I повстанської групи, який діяв у Кишиневі.

Але виконати поставлені перед ним завдання в повному обсязі штаб не міг, що було зумовлено цілою низкою причин. Зокрема, свою негативну роль відіграла обмеженість матеріальних ресурсів, якими диспонували А. Гулий-Гуленко та його штаб, що особливо наочно проявилось під час підготовки до відправки на радянську територію Бессарабської групи; швидше за все – неефективна робота штабу групи; фактична відмова від продовження збройної боротьби переважної більшості інтернованих у таборах Румунії вояків-українців; відсутність достатньої кількості відданих ідеї УНР старшин-організаторів партизанського руху.

I повстанська група не змогла досягти скільки-небудь помітного успіху ще й тому, що партизанські загони та міське уенерівське підпілля – після перших спорадичних успіхів навесні 1921 р. – були у своїй більшості або ліквідовані, або розпорошені, та вже влітку майже не виявляли своєї активності. Репресивно-каральна машина більшовиків діяла дуже ефективно, а крім того, повстанці були роз'єднані через проголошення радянською владою амністії, чим скористалась значна кількість отаманів та рядових бійців. Українське селянство хоча й продовжувало симпатизувати та допомагати повстанцям, разом з тим в своїй масі уникало братись за зброю, змірившись з новою владою з огляду на запровадження нею нової економічної політики.

Примітки

Дану статтю було підготовлено завдяки сприянню Студіуму Східної Європи (Studium Europy Wschodniej) Варшавського університету, за ініціативи якого 2014 р. була започаткована щорічна Нагорода ім. Івана Виговського (під почесним патронатом президента Польщі), що вручається рішенням її Капітули з числа делегатів від 25 університетів та вищих шкіл Польщі.

Гулий-Гуленко Андрій Олексійович (1886 – після 1926 р.) – штабс-капітан Російської імператорської армії, генерал-хорунжий армії УНР. У 1920 р. – начальник 1-ої Запорізької стрілецької дивізії армії УНР. Після відступу військ УНР з теренів України оперував на чолі партизанського загону в районі Умані. З кінця 1920 р. – у Румунії, був призначений начальником I повстанської групи Армії УНР, брав участь у II Зимовому поході Повстанської армії УНР. Влітку 1922 р., перебуваючи в Україні, був арештований та тривалий час перебував під слідством. За вироком суду був засуджений до 10 років ув'язнення. Подальша доля невідома.

ЛІТЕРАТУРА

Боган 2013 – *Боган С.М.* Повстанці Одещини і Придністров'я. Антикомуністичний повстанський рух на південному заході України. Кам'янець-Подільський, 2013. 174 с.

Василенко 2008 – *Василенко В.* Документальні свідчення про підготовку в Україні загального антибільшовицького повстання та відновлення УНР (1921 р.) // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. Київ, 2008. № 1–2 (30/31). С. 138–196.

Василенко 2011 – *Василенко В.* Південна група військ УНР у підготовці антибільшовицького повстання в Україні (1921 р.) // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. Київ, 2011. № 2 (37). С. 94–125.

Вдовиченко 1961 – *Вдовиченко О.* Рейд генерала Гулого-Гуленка // Бюлетень Союзу бувших українських вояків у Канаді. Торонто, 1961. Жовтень–грудень. Ч. 9. С. 9–12.

Верстюк та ін. 2011 – *Верстюк В.Ф., Файзулін Я.М., Скальський В.В.* Юрій Тютюнник: від «Двійки» до ГПУ. Документи і матеріали. Київ, 2011. 616 с.

Власенко 2008 – *Власенко В.* Документи і матеріали Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії (1919–1923) // Пам'ятки: археографічний щорічник. Київ, 2008. Т. 8. С. 129–160.

Коваль 2006 – *Коваль Р.* Андрій Гулий-Гуленко, командувач Південної групи військ УНР // Коли кулі співали (Біографії отаманів Холодного Яру і Чорного лісу). Б.м., 2006. URL: <https://coollib.com/b/132787> (останній перегляд: 20.09.2018).

Павленко 1999 – *Павленко М.* Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919–1924). Київ, 1999. С. 251–302.

Срібняк 1994а – *Срібняк І.* Військові організації УНР у Румунії і південному заході України у 1921 р. // Штурм. Міннесота, 1994. Ч. 76. С. 23–25.

Срібняк 1994б – *Срібняк І.* Військові організації УНР у Румунії і південному заході України у 1921 р. // Штурм. Міннесота, 1994. Ч. 77. С. 15–17.

Срібняк 1997 – *Срібняк І.* Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921–1924 рр.). Київ; Філадельфія, 1997. 187 с.

Срібняк 2001 – *Срібняк І.* Діяльність партизанського-повстанського штабу при головній команді військ УНР у 1921 р. // Український історичний журнал. 2001. № 5. С. 107–120.

Срібняк 2017 – *Срібняк І.* Українці в Бессарабії та Румунії, 1921–1923 рр. (таборове та позатаборове повсякдення інтернованого вояцтва армії УНР) // Русин. 2017. № 3 (49). С. 122–136. DOI: 10.17223/18572685/49/8

Файзулін, Скальський 2008 – *Файзулін Я.М., Скальський В.В.* Перелоги Української революції: Другий зимовий похід армії УНР. Київ, 2008. 48 с.

Файзулін 2011 – *Файзулін Я.* Бессарабська повстанська група в Другому Зимовому поході Армії УНР // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. Київ, 2011. Вип. 6. С. 367–388.

ЦДАВО 1 – Центральний державний архів вищих органів та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 1429. Канцелярія Директорії Української Народної Республіки, м. Київ, з лютого 1919 р. – м. Кам'янець-Подільський, з грудня 1920 р. Польща. Оп. 2. Спр. 113. Інформаційні повідомлення Міністерства преси та пропаганди УНР про внутрішнє становище Директорії; стан і настроїв військових частин, матеріальне становище інтернованих частин на території Польщі, про події та життя в РРФСР і УСРР, 89 арк.

ЦДАВО 2 – ЦДАВО України. Ф. 1429. Канцелярія Директорії Української Народної Республіки, м. Київ, з лютого 1919 р. – м. Кам'янець-Подільський, з грудня 1920 р. Польща. Оп. 2. Спр. 32. Універсали, декларації, відозви, законопроекти, постанови, накази, розпорядження Директорії та Ради Народних Міністрів УНР про боротьбу з радянською владою та визнання Директорії єдиною владою на Україні, утворення вищого військового управління та ради, відступ армії УНР на територію Польщі. 146 арк.

ЦДАВО 3 – ЦДАВО України. Ф. 2297. Партизансько-повстанський штаб при Головній команді військ Української Народної Республіки в м. Львові, с. Балашівка (Волинь), с. Михайлівка, Дідковичі, Зеньки (Київщина). Польща. Оп. 2. Спр. 14. Накази, розпорядження, інструкції головної команди Військ УНР, Партизансько-повстанського штабу армії УНР про основні правила для військово-розвідувальних донесень, звітів; організацію зв'язку з повстанськими організаціями; забезпечення кадрами контррозвідувальних пунктів;

схеми і карти розташування військ та ін., 231 арк.

ЦДАВО 4 – ЦДАВО України. Ф. 1075. Військове міністерство Української Народної Республіки. Оп. 2. Спр. 473. Закони Ради міністрів, інспекторський огляд і рапорти командуючих про стан армії УНР, реєстр старшин і урядовців, інтернованих у таборі Стржалково. 92 арк.

ЦДАВО 5 – ЦДАВО України. Ф. 1078. Головне управління Генерального штабу УНР. Оп. 2. Спр. 256. Оперативні зведення розвідувальної управи I-го генерал-квартирмейстерства про становище та перебіг боротьби з радянською владою в Україні. 58 арк.

ЦДАВО 6 – ЦДАВО України. Ф. 1075. Військове міністерство Української Народної Республіки. Оп. 2. Спр. 827. Ситуаційні звіти про становище у таборах, листування командування групи інтернованих Військ УНР у Стржалково з Українською військово-ліквідаційною комісією в різних справах. 307 арк.

ЦДАГО 1 – Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Ф. 1 Центральний комітет Комуністичної партії України (ЦК КПУ), м. Київ (1918–1991). Оп. 20. Спр. 615. Операційні та інформаційні зведення про діяльність петлюрівських банд в УСРР. 217 арк.

ZNiO 1 – Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu (dalej – ZNiO), Dz. Rękopisów, sygn. акс. 22/53 («Papiery różne dotyczące spraw ukraińskich z czasów I wojny światowej i po jej zakończeniu (materiały dot. rządu ukraińskiej Republiki Ludowej w Tarnowie 1920–1921, papiery Ostapa Łuckiego i Oleksandra Kowalewskiego, materiały dotyczące wojska ukraińskiego)»).

ZNiO 2 – ZNiO, Dz. Rękopisów, sygn. акс. 22/53/5 (доповідь військовому міністру Уряду УНР начальника військового відділу Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії генерал-поручника С. Дельвіга № 300 від 28 квітня 1921 р.).

ZNiO 3 – ZNiO, Dz. Rękopisów, sygn. акс. 22/53/5 (резолуція С.Петлюри на рапорті полковника А.Гулого-Гуленка від 19 березня 1921 р.).

ZNiO 4 – ZNiO, Dz. Rękopisów, sygn. акс. 22/53/5 (клопотання генерала Ю.Тютюнника перед майором Чарноцьким у справі отримання візи для в'їзду до Румунії зв'язкового старшини Партизансько-повстанського штабу сотника О.Долинюка).

ZNiO 5 – ZNiO, Dz. Rękopisów, sygn. акс. 22/53/3 (Посвідчення за підписом Ю.Тютюнника, видане Василю Яковичу Скляру про його відрядження до України як представника Партизансько-повстанського штабу військ УНР, № 16 від 12 березня 1921 р., м. Тарнів).

ZNiO 6 – ZNiO, Dz. Rękopisów, sygn. акс. 22/53/4 (Лист В.Скляра своїм рідним від 18 березня 1921 р.).

ZNiO 7 – ZNiO, Dz. Rękopisów, sygn. акс. 22/53/5 (Розпорядження С.Петлюри про відрядження підполковника О.Стефаніва до Румунії та його призначення начальником штабу I-ої повстанської групи).

ZNiO 8 – ZNiO, Dz. Rękopisów, sygn. akc. 22/53/17 (Папорт генерал-хорунжого А.Гулого-Гуленка головному отаману Військ УНР С.Петлюрі № 49 від 6 жовтня 1921 р.).

REFERENCES

Bogan, S.M. (2013) *Povstantsi Odeshchyny i Prydnistrov'ya. Antykomunistychnyy povstans'kyi rukh na pivdennomu zakhodi Ukrainy* [The rebels of Odessa and Transnistria. Anti-Communist Rebel Movement in the Southwest of Ukraine]. Kamianets-Podilskyi: Zelenyy pes.

Vasylenko, V. (2008) Dokumental'ni svidchennya pro pidhotovku v Ukraini zahal'no-ho antybil'shovyt's'koho povstannya ta vidnovlennya UNR (1921 r.) [Documentary evidence of preparation for the general anti-Bolshevik uprising and restoration of the UPA in Ukraine (1921)] *Z arkhiviv VUCHK-HPU-NKVD-KHB*. 1-2(30/31). pp. 138–196.

Vasylenko, V. (2011) Pivdenna hrupa viys'k UNR u pidhotovtsi antybil'shovyt's'koho povstannya v Ukraini (1921 r.) [The UPA south group of troops in preparation for the anti-Bolshevik uprising in Ukraine (1921)] *Z arkhiviv VUCHK-HPU-NKVD-KHB*. 2(37). pp. 94–125.

Vdovychenko, O. (1961) Reyd henerala Huloho-Hulenka [General of the Hulyi-Hulenka raider] *Byuletен' Soyuzu Buvshykh Ukrayins'kykh voyakiv u Kanadi*. 9. pp. 9–12.

Vlasenko, V. (2008) Dokumenty i materialy Nadzvychaynoyi diplomatychnoyi misiyyi UNR v Rumuniyi (1919–1923) [Documents and materials of the extraordinary diplomatic missions of the UPA in Romania (1919–1923)]. *Pam'yatky: arkhеоhrafіchnyy shchorichnyk*. 8. pp. 129–160.

Verstyuk, V.F. et al. (2011) *Yuriy Tyutyunnik: vid "Dviyky" do HPU. Dokumenty i materialy* [Yuri Tyutyunnik: from "Two" to the GPU. Documents and materials]. Kyiv: Dukh i Litera.

Koval, R. (2006) *Koly kuli spivaly (Biоhrafіyi otamaniv Kholodnoho Yaru i Chornoho lisu)* [When bullets sang (Biographies of the Cold Yar and Black Forest atamans)]. [s.l., s.n.]. [Online] Available from: <https://coollib.com/b/132787> (Accessed: 20th September 2018).

Pavlenko, M. (1999) *Ukrayins'ki viys'kovopoloneni y internovani u taborakh Pol'shchi, Chехoslovachchyny ta Rumuniyi: stavlennya vlady i umovy perebuvannya (1919–1924)* [Ukrainian prisoners of war and the interned in the camps of Poland, Czechoslovakia and Romania: the attitude of power and conditions of stay (1919-1924)]. Kyiv: NAS of Ukraine.

Sribnyak, I. (1994a) Viys'kovi orhanizatsiyyi UNR u Rumuniyi i pivdennomu zakhodi Ukrainy u 1921 r. [The UPA military organizations in Romania and southwest Ukraine in 1921]. *Shturm*. 76. pp. 23–25.

Sribnyak, I. (1994b) Viys'kovi orhanizatsiyi UNR u Rumuniyi i pivdennomu zakhodi Ukrayiny u 1921 r. [The UPA military organizations in Romania and southwest Ukraine in 1921]. *Shturm*. 77. pp. 15–17.

Sribnyak, I. (1997) Obezzbrojena, ale neskorena: Internovana Armiya UNR u taborakh Pol'shchi i Rumuniyi (1921–1924 rr.) [Disarmed, but not overdue: The UPA Interwar Army of n the camps of Poland and Romania (1921–1924)]. Kyiv, Philadelphia: Vyd-vo im. Oleny Teligy.

Sribnyak, I. (2001) Diyal'nist' Partyzans'koho-povstans'koho shtabu pry Holovniy komandi viys'k UNR u 1921 r. [Activities of the Partisan-Insurgent Staff with the Main Command of the UPA in 1921]. *Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal*. 5. pp. 107–120.

Sribnyak, I. (2017) Ukrainians in Bessarabia and Romania in 1921-23 (Everyday Life of the UPA Interned Soldiers Inside and Outside the Camp). *Rusin*. 3(49). pp. 122–136 (In Ukrainian). DOI: 10.17223/18572685/49/8

Fayzulin, Ya.M. & Skalsky, V.V. (2008) *Perelohy Ukrayins'koyi revolyutsiyi: Druhyy zymovyy pokhid armiyi UNR* [Problems of the Ukrainian Revolution: The Second Winter Army of the UPA]. Kyiv: Vyd-vo im. Oleny Teligy.

Fayzulin, Ya. (2011) Bessarabs'ka povstans'ka hrupa v Druhomu Zymovomu pokhodi Armiyi UNR [Bessarabian insurgent group in the UPA Second Winter Campaign]. *Problemy vyvchennya istoriyi Ukrayins'koyi revolyutsiyi 1917-1921 rokiv*. 6. pp. 367–388.

The Central State Archive of Higher Bodies and Administration of Ukraine (TSDAVO). *Kantselyariya Dyrektoriyi Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliky, m. Kyiv, z lyutoho 1919 r. – m. Kam'yanets'-Podil's'kyy, z hrudnya 1920 r. – Pol'shcha* [Office of the Directory of the Ukrainian People's Republic, Kyiv, since February 1919 - Kamyanets-Podilsky, December 1920 Poland]. Fund 1429. List 2. File 113.

The Central State Archive of Higher Bodies and Administration of Ukraine (TSDAVO). *Universaly, deklaratsiyi, vidozvy, zakonoproekty, postanovy, nakazy, rozporядzhennya Dyrektoriyi ta Rady Narodnykh Ministriv UNR pro borot'bu z radyans'koyu vladoyu ta vyznannya Dyrektoriyi yedynoyu vladoyu na Ukrayini, utvorennya vyshchoho viys'kovoho upravlinnya ta rady, vidstup armiyi UNR na terytoriyu Pol'shchi* [Universals, declarations, proclamations, bills, decrees, orders, directives of the Directory and the Council of National Minorities of the UPA on the struggle against Soviet power and the issuance of the Directory of the only authorities in Ukraine, the formation of higher military administration, the retreat of the UPA army on the territory of Poland]. Fund 1429. List 2. File 32. 146.

The Central State Archive of Higher Bodies and Administration of Ukraine (TSDAVO). *Partyzans'ko-povstans'kyy shtab pry Holovniy komandi viys'k Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliky v m. L'vovi, s. Balashivka (Volyn'), s. Mykhaylivka, Didkovychi, Zen'ky (Kyyivshchyna), Pol'shcha, op.2, spr.14 Nakazy, rozporядzhennya, instruktsiyi holovnoyi komandy Viys'k UNR, Partyzans'ko-povstans'koho shtabu armiyi UNR pro osnovni pravyla dlya viys'kovo-rozviduval'nykh donesen', zvitiv;*

orhanizatsiyu zv'yazku z povstans'kymy orhanizatsiyamy; zabezpechennya kadramy kontrozviduval'nykh punktiv; skhemy i karty roztashuvannya viys'k ta in [The rebel headquarters with the main command of the troops of the Ukrainian People's Republic in Lviv, p. Balashivka (Volhynia), p. Mikhailivka, Dedkovichi, Zenyka (Kyiv Region), Poland. Orders, instructions of the main command of the Armed Forces of the UPR, Partisan-Rebel Army headquarters of the UPA on the basic rules for military intelligence reports, reports; organization of communication with the post-Soviet organizations; provision of personnel for counter-intelligence units; schemes and maps of the location of troops]. Fund 2297. List 2. File 14. 231.

The Central State Archive of Higher Bodies and Administration of Ukraine (TSDAVO). *Viys'kove ministerstvo Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliki, Zakony Rady ministriv, inspektors'kyy ohlyad i raporty komanduyuchykh pro stan armiyi UNR, reyestr starshyn i uryadovtsiv, internovanykh u tabori Strzhalkovo* [Military Ministry of the Ukrainian People's Republic. Laws of the Council of Ministers, inspection reports and reports of the Commander-in-Chief on the status of the UPA army, the register of elders and government officials interned in the Stargalkovo camp]. Fund 1075. List 2. File 473. 92.

The Central State Archive of Higher Bodies and Administration of Ukraine (TSDAVO). *Holovne upravlinnya Heneral'noho shtabu UNR, Operatyvni zvedennya rozviduval'noyi upravy I-ho heneral-kvartyrmeysterstva pro stanovyshche ta perebih borot'by z radyans'koyu vladoyu v Ukrayini* [General Directorate of the General Staff of the UPA. Operative constructions of the intelligence council of the I General Staff on the situation and the course of the struggle against the Soviet authorities in Ukraine]. Fund 1078. List 2. File 256. 58.

The Central State Archive of Higher Bodies and Administration of Ukraine (TSDAVO). *Viys'kove ministerstvo Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliki, Sytuatsiyini zvity pro stanovyshche u taborakh, lystuvannya komanduvannya hrupy internovanykh Viys'k UNR u Strzhalkovo z Ukrayins'koyu viys'kovo-likvidatsiynoyu komisiyeyu v riznykh stravakh* [Military ministry of the Ukrainian People's Republic. Reports on the situation in the camps, correspondence of the command of the internment troops of the UPA in Strankovo with the Ukrainian Military Liquidation Commission]. Fund 1075. List 2. File 827. 307.

The Central State Archive of Public Associations of Ukraine (TsDAGO of Ukraine). *Tsentral'nyy komitet Komunistychnoyi partiyi Ukrayiny (TSK KPU), m. Kyiv (1918-1991), Operatsiyini ta informatsiyini zvedennya pro diyal'nist' petlyurivs'kykh band v USRR* [Central Committee of the Communist Party of Ukraine (CC CPU), Kyiv (1918–1991). Operational and information reports on the activities of Petlyuriv gangs in the Ukrainian SSR]. Fund 1. List 20. File 615. 217.

The National Ossoliński Institute in Wrocław (ZniO). *Papiery różne dotyczące spraw ukraińskich z czasów I wojny światowej i po jej zakończeniu (materiały dotyczące rządu ukraińskiej Republiki Ludowej w Tarnowie 1920-1921, papiery Ostapa Łuckiego i Oleksandra Kowalewśkoho, materiały dotyczące wojska ukraińskiego*

[Various papers on Ukrainian issues from World War I and after its end (materials concerning the government of the Ukrainian People's Republic in Tarnów 1920-1921, papers of Ostap Łucki and Oleksandr Kovalevsko, materials concerning the Ukrainian army]. Manuscript Department. Reference number 22/53.

The National Ossoliński Institute in Wrocław (ZniO). *Dopovid' viys'kovomu ministru Uryadu UNR nachal'nyka viys'kovoho viddilu Nadzvychaynoi dyplomatychnoi misiyi UNR v Rumuniyi heneral-poruchnyka S.Del'viha № 300 vid 28 kvitnya 1921 r.* [Report to the military minister of the Government of the UNR head of the military unit of the UNRD Extraordinary Diplomatic Mission in Romania to the General-Guard mr S. Delvig No. 300 dated April 28, 1921]. Manuscripts. Reference number 22/53/5.

The National Ossoliński Institute in Wrocław (ZniO). *Rezolyutsiya S. Petlyury na raporti polkovnyka A. Huloho-Hulenka vid 19 bereznya 1921 r.* [S. Petliura's resolution on the report of the regimental commander A. Hulyi-Hulenko dated March 19, 1921]. Manuscripts. Reference number 22/53/5.

The National Ossoliński Institute in Wrocław (ZniO). *Klopotannya henerala Yu. Tyutyunnyka pered mayorom Charnots'kym u spravi otrymannya vizes dlya v'yizdu do Rumuniyi z'v'язkovoho starshyny Partyzans'ko-povstans'koho shtabu sotnyka O.Dolynyuka* [Petition by General Yu. Tutiunnik before Major Charnotsky for obtaining a visa for the entry into Romania of a senior elder of the Partizansky-rebel headquarters of the centurion O. Dolinuk]. Manuscripts. Reference number 22/53/5.

The National Ossoliński Institute in Wrocław (ZniO). *Posvidchennya za pidpysom Yu. Tyutyunnyka, vydane Vasylyu Yakovychu Sklyaru pro yoho vidryadzhennya do Ukrayiny yak predstavnyka Partyzans'ko-Povstans'koho shtabu Viys'k UNR, Nr. 16 vid 12 bereznya 1921 r., m. Tarniv* [Identity document signed by Yu. Tutiunnik, issued to Vasily Yakovlevich Sklyaru about his trip to Ukraine as a representative of the UPA Insurgent Staff, No. 16 of March 12, 1921, Tarniv]. Manuscripts. Reference number 22/53/5.

The National Ossoliński Institute in Wrocław (ZniO). *Lyst V.Sklyara svoym ridnym vid 18 bereznya 1921 r.* [Letter by V. Sklyar to his relatives from March 18, 1921]. Manuscripts. Reference number 22/53/4.

The National Ossoliński Institute in Wrocław (ZniO). *Rozporyadzhennya S.Petlyury pro vidryadzhennya pidpolkovnyka O.Stefaniva do Rumuniyi ta yoho pryznachennya nachal'nykom shtabu 1-oyi Povstans'koyi hrupy* [Decree of S. Petliura on the trip of Lieutenant Colonel O. Stefaniv to Romania and his appointment as Chief of Staff of the First Insurgent Group]. Manuscripts. Reference number 22/53/5.

The National Ossoliński Institute in Wrocław (ZniO). *Raport heneral-khorunzhoho A.Huloho-Hulenka holovnomu otamanu Viys'k UNR S.Petlyuri. Nr. 49 vid 6 zhovtnya 1921 r.* [Report No. 49 of October 6, 1921 of General-Ensign A. Hulyi-Hulenko to the main UPA ataman S. Petliura]. Manuscripts. Reference

number 22/53/17.

Срибняк Игорь Владимирович – доктор философии Украинского вольного университета (Мюнхен, Германия), доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой всемирной истории историко-философского факультета Киевского университета им. Б. Гринченко (Украина).

Срібняк Ігор Володимирович – доктор філософії Українського вільного університету (Мюнхен, Німеччина), доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії історико-філософського факультету Київського університету ім. Б. Грінченка (Україна).

Ihor V. Sribnyak – Ukrainian Free University in Munich, Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine).

E-mail: i.sribniak@kubg.edu.ua

Палиенко Марина Геннадиевна – доктор исторических наук, профессор, заведующая кафедрой архивоведения и специальных исторических дисциплин исторического факультета Киевского национального университета им. Т. Шевченко (Украина).

Палієнко Марина Геннадіївна – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри архівознавства та спеціальних історичних дисциплін історичного факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка (Україна).

Maryna G. Paliienko – Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine).

E-mail: mpaliienko@gmail.com